

VINCENT VIAENE, DAVID VAN REYBROUCK, BAMBI CEUPPENS (RED.), **CONGO IN BELGIË. KOLONIALE CULTUUR IN DE METROPOOL**

Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2009, 352 p.

Myriam Mertens (Ugent)

Dat de koloniale geschiedenis in België aan een serieuze heropleving bezig is, wordt de laatste jaren steeds duidelijker. Zo neemt het aantal publicaties over het koloniale verleden van België en Congo gevoelig toe. Bovendien hanteren recente studies in navolging van de internationale geschiedschrijving van het Europese imperialisme vaker vernieuwende perspectieven op de Belgisch-Congolese casus. Zo ook de in 2009 uitgegeven bundel *Congo in België. Koloniale cultuur in de metropool*, waarin een bont gezelschap van auteurs reflecteert over de lang verwaarloosde problematiek van de invloed die Congo (mogelijks) op België heeft gehad. In 2007 stelde Vanthemsche al eens dezelfde vraag voor wat de Belgische politiek en economie betreft.⁽¹⁾ Ook de culturele gevolgen van de kolonisatie in België, vooral op wetenschappelijk vlak, werden reeds aangeraakt door Couttenier, Mantels en Poncelet.⁽²⁾ Hoewel het hier gerecenseerde volume eveneens focust op cultuur, onderscheidt het zich door een bredere invulling van het cultuurbegrip, de bewuste keuze voor een doelpubliek van niet uitsluitend historici en een sterk interdisciplinaire aanpak die uiteenlopende domeinen als de (kunst)geschiedenis, beeldende kunst, antropologie, sociologie, architectuur, pedagogie en literatuurwetenschap samenbrengt.

De onderhavige bijdragencollectie situeert zichzelf ook nadrukkelijker binnen het internationale streven naar herziening van de koloniale relaties. Inspiratie komt hoofdzakelijk van de Britse ‘imperial turn’ en zijn tegenhangers in de Franse en Duitse historiografie: het besef dat kolonies evengoed hun stempel drukten op metropolen als omgekeerd.⁽³⁾ Dit uitgangspunt heeft verreikende implicaties, in de zin dat het een substantiële kritiek inhoudt op het inherente Eurocentrisme en nationalisme van veel geschiedschrijving. Het veronderstelt immers dat de niet-Europese wereld geen passieve ontvanger was van, maar een actieve participant in, de ‘vooruitgang’ van Europa. Bovendien onderstreept het de noodzaak om ook ‘externe’ factoren te incorporeren in de geschiedenis van de natiestaat.

In een belangrijke test van de compatibiliteit van deze ‘imperial turn’ met de Belgische imperiale casus onderzoekt dit boekproject het (eventuele) bestaan in België van een ‘koloniale cultuur’ in de periode 1900-1960, en dit in uiteenlopende milieus en hoedanigheden: van politiek tot kunst, onderwijs, religie, media en architectuur, van wereldtentoonstellingen, nationale feesten en musea tot parochiekermissen, persoonlijke herinneringen en zilverpapier, van maatschappelijk tot menselijk lichaam... Het cliché van de Belgische onverschilligheid jegens de kolonie blijkt aldus niet houdbaar. Toch valt vooral de afwezige consensus over het belang van Congo voor België op. De auteurs vertegenwoordigen immers een breed spectrum aan standpunten tussen twee uitersten. Het ene extreem is het ‘minimalisme’ van bijvoorbeeld Castryck dat – hoewel geen verdediging van een Eurocentrische agenda – de kolonie als een marginale factor in de Belgische cultuurgeschiedenis beschouwt, en daarbij hoogstens een rol ziet voor de koloniale ideologie, maar zeker niet voor Congo of de Congolezen zelf. Daartegenover staat het ‘maximalisme’ van onder andere Viaene, voor wie Congo wel degelijk het verschil maakte.

Deze verscheidenheid aan visies – volgens de redacteurs niet zo uitzonderlijk vanuit Europees oogpunt – maakt echter de sterkte van deze explorerende bundel uit. Het levert enkele boeiende inzichten en alleszins voldoende stof voor verdere discussies. Zo verschijnt ‘koloniale invloed’ hier als een notie die vatbaar is voor verschillende, af te wegen invullingen: bedoelt men de invloed van het kolonialisme, of van een specifieke kolonie? De

impact van autochonen of ook de (intermediaire) rol van overzeese Europeanen?... De diverse perspectieven zorgen bovendien voor een dynamische typering van de Belgische koloniale cultuur als een gekenmerkt door interne tegenstellingen en ambiguïteit. Een mooie illustratie hiervan is de veelvormige wijze waarop de betrokkenheid bij Congo zich manifesteerde: niet enkel in een elitaire 'koloniale consensus' (p. 25), maar ook in de scepsis van een bredere burgerbevolking en, zoals schitterend beschreven door Van Reybrouck, de materiële cultuur van de gewone Belg. Het aldus ondermijnen van de kolonisator als een homogeen, monolitisch blok maakt deze bundel nog meer tot voorvechter van een vernieuwende koloniale geschiedenis in België.

Hoewel de redacteurs niet pretenderen het onderwerp en alle mogelijke benaderingswijzen te hebben uitgeput, verbaast toch de geringe nadruk op relationele perspectieven – waar de empirische studie van grensoverschrijdende 'connections and circulations' centraal staat – temeer daar bepaalde vormen van relationele geschiedenis precies ontstonden vanuit het koloniale vraagstuk.⁽⁴⁾ Meerdere bijdragen bestuderen de invloed van Congo door te peilen naar diens (discursieve) aanwezigheid in België zonder veel oog voor de circulatie van concrete voorwerpen, ideeën, mensen en praktijken tussen kolonie en metropool. Hierdoor wordt niet alleen het methodologisch nationalisme onvoldoende doorbroken, maar blijven ook de complexe, nauwelijks met de term 'beïnvloeding' te vatten configuraties en mechanismen van het wisselverkeer tussen België en Congo onderbelicht. Dat er bijvoorbeeld belangrijke transformaties optraden in de 'trafiek' tussen overzees territorium en moederland, of dat 'impact' geen lineair proces maar allerhande heen-en-weer-bewegingen veronderstelde, blijkt (impliciet) uit enkele essays, waaronder deze van Lagae, Ceuppens en Cornelis, die wel aspecten van circulatie behandelen. Een doorgedreven relationele kijk zou verder ook kunnen aangeven hoe het Belgisch-Congolees verhaal niet op zichzelf stond, maar interageerde met en werd vormgegeven binnen een veel breder netwerk van interimperiale en interkoloniale connecties. Maar dat wordt wellicht voer voor het toekomstige onderzoek waartoe deze bundel als voortreffelijke smaakmaker inspireert.

1. Vanthemsche, Guy, *Congo. De impact van de kolonie op België*, Tielt, Lannoo, 2007.
2. Couttenier, Maarten, *Congo tentoongesteld: een geschiedenis van de Belgische antropologie en het Museum van Tervuren, 1882-1925*, Leuven, Acco, 2005; Mantels, Ruben, *Geleerd in de tropen. Leuven, Congo en de wetenschap, 1885-1960*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2007; Poncelet, Marc, *L'invention des sciences coloniales belges*, Paris, Karthala, 2008.
3. Zie bijvoorbeeld Burton, Antoinette (ed.), *After the Imperial Turn. Thinking with and through the Nation*, Durham/London, Duke University Press, 2003.
4. Saunier, Pierre-Yves, Learning by Doing: Notes about the making of the Palgrave Dictionary of Transnational History, in: *Journal of Modern European History*, vol. 6, nr. 2, 2008, p. 162. Zoals bijvoorbeeld 'entangled history'. Zie Lepenies, Wolf (ed.), *Entangled Histories and Negotiated Universals. Centers and Peripheries in a Changing World*, Frankfurt am Mein, Campus Verlag, 2003.

